

УДК 338.432.658.15

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-19>

Клочко Т.А.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Сумського національного аграрного університету*

Klochko Tatiana

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Economics and Entrepreneurship
Sumy National Agrarian University***СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЯК ФАКТОР ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS A FACTOR
OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SAFETY****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто базові положення концепції сталого розвитку підприємства в межах реалізації стратегії розвитку. Розкрито теоретичні засади щодо управління розвитком підприємства. Виділено концептуальні підходи до визначення поняття «стійкість розвитку». Сформовано алгоритм експертної оцінки розвитку підприємства. Вдосконалено комплексну діагностику економічного стану та перспектив розвитку підприємства з метою підвищення його ринкової стійкості. Розроблено багаторівневу систему підходів до визначення дефініції «стійкість». Розкрито логіку формування показників розвитку на регіональному рівні. Обґрунтовано доцільність стратегічного управління розвитком підприємства. Доведена практична придатність механізму управління для забезпечення стійкого розвитку підприємств.

Ключові слова: екологічна безпека, економічна безпека, економіко-екологічна безпека, розвиток, управління, стійкий розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные положения концепции устойчивого развития предприятия в рамках реализации стратегии развития. Раскрыты теоретические основы по управлению развитием предприятия. Выделены концептуальные подходы к определению понятия «устойчивость развития». Сформирован алгоритм экспертной оценки развития предприятия. Усовершенствована комплексная диагностика экономического состояния и перспектив развития предприятия с целью повышения его рыночной устойчивости. Разработана многоуровневая система подходов к определению дефиниции «устойчивость». Раскрыта логика формирования показателей развития на региональном уровне. Обоснована целесообразность стратегического управления развитием предприятия. Доказана практическая пригодность механизма управления для обеспечения устойчивого развития предприятий.

Ключевые слова: экологическая безопасность, экономическая безопасность, экономико-экологическая безопасность, развитие, управление, устойчивое развитие.

ANNOTATION

In the conditions of dynamic changes of the economic environment the need for monitoring of the level of economic stability of the enterprises is actualized. The article considers the basic provisions of the concept of sustainable development of the enterprise in the implementation of the development strategy. Theoretical principles of enterprise development management are revealed. Conceptual approaches to the definition of «sustainable development» are highlighted. An algorithm for expert assessment of enterprise development has been formed. The complex diagnostics of an economic condition and prospects of development of the enterprise for the purpose of increase of its market stability

is improved. A multilevel system of approaches to defining «sustainability» has been developed. The logic of formation of development indicators at the regional level is revealed. The list of components of economic, ecological and social sustainability which can be used at any enterprise irrespective of branch affiliation and a form of ownership is offered. The essential aspects of the issues and management of sustainability are analyzed and generalized, the factors that determine it are established and the views on its content are generalized. The expediency of strategic management of enterprise development is substantiated. The practical suitability of the management mechanism for ensuring sustainable development of enterprises is proved. The study of economic processes at the enterprise level as the main link of the national economy is of key importance: they provided an opportunity to develop guidelines for targeted strategies to achieve and ensure economic stability. It is at this level of governance that it is necessary to deeply define all the opportunities that each entrepreneur has to achieve and maintain sustainable and efficient economic development. The world and domestic tendencies of economic development of the enterprises with observance of ecological balance are defined. The results of the study can be used in the formation of strategic decisions aimed at ensuring the economic stability of enterprises. A promising area of further research is the development of tools to stabilize the functioning of enterprises and the development of development strategies.

Key words: ecological safety, economic safety, economic and ecological safety, development, management, sustainable development.

Постановка проблеми. Сучасна концепція сталого розвитку економіки формувалася під безпосереднім впливом рішень 2-ї Всесвітньої конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992). У результаті в активний науковий обіг було введено поняття «сталий розвиток», яке передбачає гармонізацію відносин суспільства із природним середовищем, перехід від сучасного індустріально-споживчого суспільства до ноосферної цивілізації [1].

Спочатку питання стабільності та стійкості розвитку господарюючих суб'єктів розглядалося з погляду екології. Потім у зв'язку з проблемою обмеженості ресурсів стійкість стали розглядати з позиції розвитку регіону або країни. Але останнім часом стає очевидним, що стійкого розвитку як країни, так і її регіонів можна досягти тільки у разі стійкості її структурних елементів – підприємств та галузей народного господарства.

Особливого значення нині набуває пошук на затвердження нових підходів до економічного розвитку з урахуванням поточного і перспективного стану ресурсів довкілля, які повинні знаходити відображення у ресурсно-екологічній політиці, що розробляється в суспільстві, та у відповідних механізмах її реалізації. З позиції сучасних уявлень, стійким неможливо вважати економічне зростання, яке не приводить до суттєвих позитивних змін у сфері тривалості і якості життя основної маси населення, в екологічній обстановці на значній частині території країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні питання сталого розвитку поглиблено аналізують В.А. Барановський, Л.Г. Мельник, А.В. Лісовий, Ю.М. Лопатинський, В.М. Онегіна, О.Л. Попова та багато інших науковців.

Авторами праць, присвячених проблемам формування концепції сталого розвитку економіки, є: В.І. Вернадський, М.Ф. Газізуллін, Є.В. Гірусов, В.Г. Горшков, В.К. Донченко, К.С. Лосєв, М.А. Лендєл, В.М. Матросова та ін.

Однак більшість робіт, що містять розроблення механізмів сталого розвитку, спрямовані на вирішення завдань із підвищення стійкості компаній за окремими аспектами їхньої діяльності: економічної, фінансової, інвестиційної, інноваційної тощо, зазвичай не узагальнюючи комплексність сталого розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування основних факторів та складників забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному історичному етапі з метою реалізації цілей сталого розвитку формуються нові економічні механізми і відповідні їм інструменти. В останні роки в науковій літературі висвітлюється концепція нового покоління інструментів ресурсно-екологічної політики, базові ідеї якої починають реалізовуватися в практиці управління. Відмінними рисами цих інструментів є висока соціально-екологічна та економічна ефективність, гнучкість, відповідність характеру й особливостям сучасних екологічних проблем.

Під економічною безпекою розуміємо запобігання порушенням нормального перебігу соціально-економічних процесів у країні або регіоні. При цьому під нормальним перебігом соціально-економічних процесів ми будемо розуміти їх перебіг із темпами розвитку, близькими до темпів розвитку країн аналогічної групи, а також можливість переходу в групи більш розвинених країн за підвищених темпів і з дотриманням екологічних норм [2].

Сталий розвиток пов'язаний з економічною безпекою. Прийmemo розуміння сталого розвитку як такого розвитку, за якого досягаються темпи, необхідні існуючому поколінню без нанесення шкоди наступному поколінню. Без економічної безпеки немає сталого розвитку. Водночас повноцінну, економічно безпечну економіку

можна створити тільки на базі сталого розвитку.

Екологічний фактор, поряд із соціально-економічними та політичними складниками, покликаний оцінюватися як системоутворюючий фактор життя суспільства. Є безліч підходів до визначення поняття стійкості, при цьому можна виділити різні види стійкості і систематизувати отримані дані по чотирьох рівнях (рис. 1).

Сучасна концепція сталого розвитку виходить із положення про те, що економічний

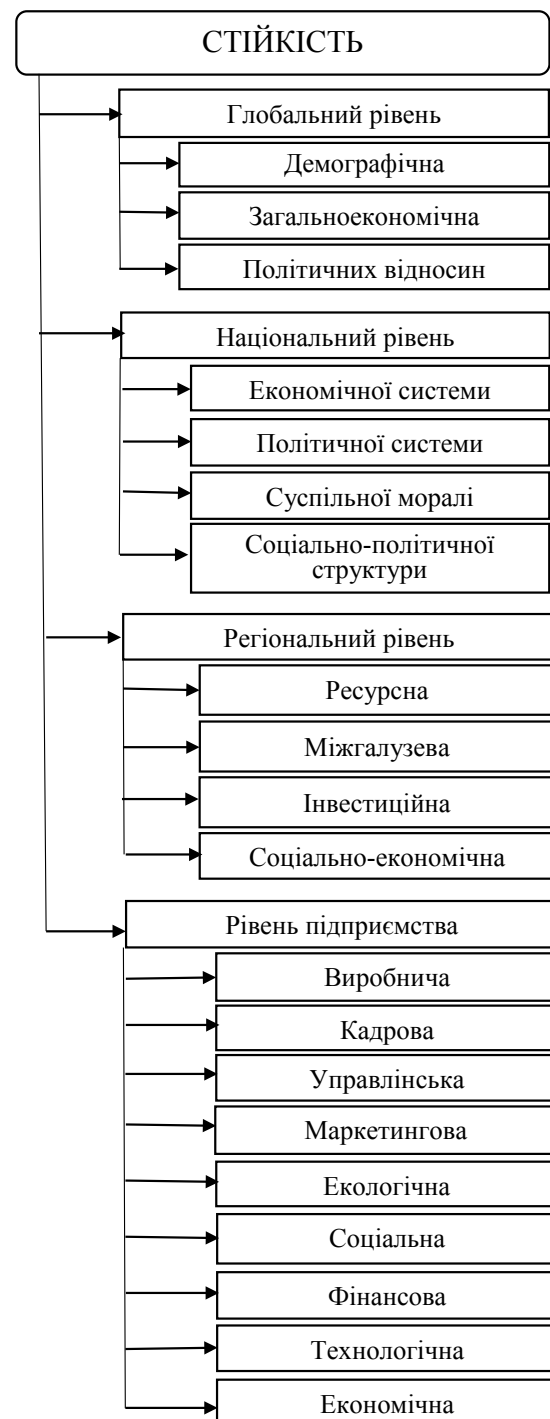

Рис. 1. Багаторівнева система підходів до визначення дефініції «стійкість»

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Рис. 2. Алгоритм експертної оцінки щодо розвитку суб'єкта господарювання

Джерело: розроблено автором

розвиток залежить від якості навколишнього середовища і послуг, що надаються суспільству навколишнім середовищем. Сталий розвиток – керований, стабільний розвиток, у динаміці якого розкриваються нові потенціали для майбутніх позитивних змін [4].

Розвиток – багатокритеріальний, складний процес, який висвітлює індивідуальні особливості кожного підприємства і залежить від його стратегічних цілей. Стійкий характер може носити тільки керований розвиток. Стійкий розвиток підприємства є повноцінним відображенням його конкурентоспроможності в умовах ринку. За цих умов важливим є складання експертної оцінки розвитку підприємства (рис. 2).

У цьому алгоритмі важливою ланкою є визначення показників щодо оцінки стану та перспектив розвитку суб'єктів господарювання, їхньої конкурентоздатності.

Нами здійснена спроба систематизувати групи показників за видами розвитку: економічного, екологічного, соціального на регіональному рівні (таблиця 1).

Зростання екологічної напруженості у світі викликало об'єктивну потребу першочергово враховувати екологічний фактор під час переходу на модель сталого розвитку, яка, маючи значну науково-пізнавальну цінність, важлива і з погляду прикладних аспектів її реалізації. Концептуальні ідеї та модельні уявлення сталого розвитку покликані інтегруватися в загальнонаціональні, регіональні політики і програми, повинні відображатися в механізмах міжнародної співпраці.

Таблиця 1

Показники для оцінки для економічного, екологічного, соціального регіонального розвитку

Розвиток:	Показники:
Економічний	Валовий регіональний продукт на душу населення
	Продуктивність праці
	Обсяг промислового виробництва
	Обсяг продукції сільського господарства
	Роздрібний товарообіг
	Експорт продукції та послуг
	Інноваційна продукція, інвестиції у виробництво
Екологічний	Витрати на охорону навколишнього середовища
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферу стаціонарними та пересувними джерелами забруднення
	Інвестиції в капітал, спрямований на раціональне використання природних ресурсів та охорону навколишнього середовища
	Витрати на очистку стоків
	Витрати на переробку відходів
Соціальний	Лісовідновлення та лісорозведення
	Реальні доходи населення
	Чисельність економічно активного населення
	Чисельність безробітних
	Забезпеченість населення житлом
	Обсяг послуг (платних) населенню
	Питома вага населення з рівнем ресурсів, що нижчий за прожитковий мінімум
Захворювання населення за основними групами захворювань (на 100 тис. чол.)	
Очікувана тривалість життя	

Джерело: складено автором на основі [5]

Сучасний стан суспільства і його майбутнє визначається збалансованим вирішенням завдань за трьома складовими частинами концепції сталого розвитку: екологічної, соціальної та економічної. Але чи можна говорити про те, що сьогодні, наприклад, важливіший підйом економіки, а вирішення питань підвищення добробуту населення і збереження навколишнього середовища можна пригальмувати, або ж зосередитися в основному на проблемах екології, не розвиваючись економічно і соціально? Завдання довгострокового сталого розвитку необхідно вирішувати на основі комплексного, системного, коеволюційного й інтеграційного підходу через встановлення механізмів взаємодії між вказаними трьома основними складниками. Системність реалізації завдань економічного, соціального й екологічного розвитку в концепції сталого розвитку передбачає наявність зворотного зв'язку і можливість прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Висновки. У результаті вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел за змістом сучасної концепції сталого розвитку встановлено, що модель сталого розвитку реалізується в процесі взаємодії суспільства і довкілля за поєднання економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства. Екологічний фактор стає системоутворюючим у концепції сталого розвитку економіки. Однак проблема екологічного чинника сталого розвитку ще не досить розроблена економічною наукою як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Сучасні підходи до сталого розвитку вимагають нового, інтегрованого підходу до управління процесом реалізації розробленої стратегії, яка повинна здійснюватися на всіх взаємопов'язаних рівнях суспільства: місцевому, регіональному, національному, глобальному.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.); пер. з англ. 2-ге вид. К.: Інтелсфера, 2000. 360 с.
2. Барановський В.А Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку. *Територія. Сталій розвиток*. 2004. № 2. С. 24–31.

3. Гаврилишин Б., Вовк В. Стратегія сталого розвитку та європейська модель «еко-соціальної ринкової економіки» як основа конкурентоздатності України в сучасну епоху. Аналітична записка та рекомендації новій владі. 04.04.2005. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.greenkit.net/Members/intereco/strategy>
4. Богінська Л.О., Юрченко О.В., Шушкевич В.І. Проблеми дотримання екологічної безпеки підприємств України. «Проблеми надійності та довговічності інженерних споруд і будівель та залізничному транспорті»: матеріали 8-ої міжнародної науково-технічної конференції УкрДУЗТ: 20-22 Листопада 2019 р. : тези доп. Харків, 2019. Ч. 2. С. 33–34.
5. Грабинський І.М., Федунь Ю.Б. Реалізація політики сталого еколого-економічного розвитку в країнах ЕС: досвід для України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2010. № 691. С. 327–333.

REFERENCES:

1. Proghrama dij «Porjadok dennij na KhKhI stolittja»: Ukhvalena konferencijeju OON z navkolysnjogho seredovyshha i rozvytku v Rio-de-Zhanejro (Samit «Planeta Zemlja», 1992 r.); (2000), per. z anghl. 2-ghe vyd. K.: Intelsfera, p. 360.
2. Baranovs'kyj V.A. (2004). Stratehichni aspekty ta priorytety staloho (zbalansovanoho, harmonijnogho) rozvytku [Strategic Aspects and Priorities for Sustainable (Balanced, Harmonious) Development]. *Terytorija. Stalyy rozvytok Territory. Sustainability*, vol. 2, pp. 24–31. (in Ukrainian)
3. Ghavrylyshyn B., Vovk V. (2005). Stratehija stalogho rozvytku ta jevropejsjka modelj «eko-socialjnoji rynkovoji ekonomiky» jak osnova konkurentozdatnosti Ukrajinij v suchasnu epokhu. *Analitychna zapyska ta rekomendacijij novij vladi*. 04.04.2005. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.greenkit.net/Members/intereco/strategy>
4. Boghinsjka L.O., Jurchenko O.V., Shushkevych V.I. (2019). Problemy dotrymannja ekologichnoji bezpeky pidpryjemstv Ukrajinij. «Problemy nadijnosti ta dovghovichnosti inzhenernykh sporud i budivelj ta zaliznychnomu transporti»: materialy 8-oji mizhnarodnoji naukovo-tekhnichnoji konferenciji UkrDUZT: tezy dop. Kharkiv, vol. 2, pp. 33–34. (in Ukrainian)
5. Ghrabyns'kyj I.M., Fedunij Ju.B. (2010). Realizacija polityky stalogho ekologho-ekonomichnogho rozvytku v krajinah ES: dosvid dlja Ukrajinij. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu «Lviv'sjka politekhnika». Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukrajinij: etapy stanovlennja i problemy rozvytku*, vol. 691, pp. 327–333. (in Ukrainian)